

SIMON T. LÁSZLÓ

Letisztult szívvel

Dávid király metamorfózisa a 2Sám 24-ben

Sámuel második könyvének a végén szokatlan szövegegyüttes fogadja az olvasót. Az utolsó négy fejezetet alkotó, egymástól jól elkülöníthető hat perikópa koncentrikus szerkezetté épül.¹ A záradék centrumában két költeményt találunk: Dávid-énekét (22,1–51), valamint ihletett és prófécia súlyú „utolsó szavai”-t (23,1–7). A verseket két, villanásnyi epizódokat egymásra sorjázó felsorolás fogja közre: a filiszteusokkal folytatott harcok felidézése (22,15–22), illetve Dávid vitézeinek vázlatos bemutatása (23,8–39). A záradék kerete pedig Dávid életéből idéz fel két jelentős eseményt: a saulidák kivégzését (21,1–14), valamint a népszámlálást (24,1–25).

A szakirodalomban jobbára appendixnek, függeléknek minősített fejezetek megbontják a *Sámuel*-elbeszélés eladdig viszonylag lineárisan kifejlő cselekményét. Bár Saul már rég halott (1Sám 31,4), csak itt kerül családi sírhelyére (2Sám 21,14). A filiszteusok már rég – úgy látszott – végérvényesen vereséget szenvedtek Dávidtól (2Sám 8,12), itt mégis ismét az ellenük folytatott ádáz harc emléke kísért.² A második költemény a „Dávid utolsó szavai” címet viseli, jöllehet Izáj fiának a haláláról csak később hallunk (1Kir 2,10).³

Nemcsak a kronológia rendjét feszítik szét ezek a szakaszok, hanem különbözik a koncentrikusan párba rendezhető perikópák időszemlélete is. A két lírai betét mintegy időtlen modellé alakítja

1 A: 21,1–14; B: 21,15–22; C: 22,1–51; C': 23,1–7; B': 23,8–39; A': 24,1–25. A záradékkal részletesebben foglalkoztam: *Identity and Identification: An Exegetical and Theological Study of 2Sam 21–24*, Tesi Gregoriana, Serie Teologica 64, Roma 2000.

2 2Sám 21,15.17.18.19; 23,9.10.11.12.13.14.16.

3 Érdeemes továbbá azt is emlékeztetbe idézni, hogy a 2Sám 23,1-en kívül az Ószövetségben még négy helyen találkozunk „Dávid utolsó szavai”-val: 1Kir 2,1–10; Zs 72,20; 1Krón 23,27; 29,10–19.

Dávid sorsát, örökérvényűként állítja elének szavait. A harc és a harcosok megidézése a szünet nélküli hadakozás képét az ismétlődés hangsúlyozásával nyomatékosítja. Már amikor kezdetét veszi, akkor is úgy jelenik meg a háború, mint folytatás: 21,15. A két keretező elbeszélés pedig Saul és Salamon, a múlt és a jövő közé állítja Dávidot élete egy-egy jelentős epizódjának a megidézésével.

A perikópák elrendezése, valamint a zárófejezetek és más bibliai szövegek között kitapintható utalások és párhuzamok hálója nyilvánvalóvá teszi, hogy ezeket a szakaszokat nem pusztán a hagyományozásukért felelős írástudók antikváriusi ügybuzgalma sodorta a monarchia kialakulásáról és megszilárdulásáról szóló elbeszélés végére. Mi lehetett hát a szerepe a záradéknak? A következőkben kizárólag a 2Sám 24-re fordítjuk figyelmünket, és arra keressük a választ, hogyan illeszkedik az itt kirajzolódó portré Dávid királynak a Szentírás belüli kaleidoszkópszerű ábrázolásai⁴ közé, valamint arra, miért kerülhetett ebből a hat rövid szakaszból megkomponált záradék a *Sámuel*-elbeszélés stratégiailag ilyen fontos helyére. Következzék először a 2Sám 24 fordítása!

¹Ismét felgerjedt Yhwh haragja Izrael ellen, s ellenük hangolta Dávidot: „Rajta, számláld meg Izraelt és Júdát!” ²A király így szólt Joábhoz, serege vezéréhez, aki vele volt:

– Járd be Izrael valamennyi törzsét Dántól Beersebáig, és számláld meg a népet, hogy tudjam a számát!

³Joáb ezt mondta a királynak:

– Sokasítsa meg Yhwh, a te Istened a népet a százsorosára, és uramnak, a királynak a szeme lássa meg! De miért leli, uram, a király örömét ebben a dologban?

⁴Am a király szava érvényesült Joábbal és a hadvezérekkel szemben.

Joáb és a hadvezérek eltávoztak a király színe elől, hogy megszámlálják Izrael népét. ⁵Átkeltek a Jordánon, és Ároerben kezdték, és a városból, amelyik a völgy közepén van a gádiak fele, majd pedig Jézer irányába. ⁶Aztán Gileádba mentek, majd Tahtim-Hodsi földjére, aztán Dánjaanba és Szidon környékére, ⁷majd Tírusz erődítményéhez, és a hívták és a kánaániták városaihoz, végül pedig elmentek Júda déli vidékére, Beersebába. ⁸Miután bejárták az egész országot, kilenc hónap és húsz nap múlva visszaérkeztek Jeruzsálembe. ⁹Joáb átadta a királynak a nép összeírásának eredményét: Izraelben nyolcszázezer erős, kardforgató férfi volt, Júdában meg ötszázezer.

¹⁰Am Dávidnak lelkiismeret-furdalása lett miután megszámláltatta a népet. Dávid ezt mondta Yhwh-nak: „Súlyosan vétkeztem azzal, amit tettem, de most, oh Yhwh, bocsásd meg szolgád vétkét, mert igen esztelenül cselekedtem”. ¹¹Mire Dávid reggel felkelt, Yhwh a következő szótat intézte Gád prófétához, Dávid látnokához: ¹²„Menj és mondd meg Dávidnak: »Ezt mondja Yhwh: Három dolog közül választhatsz; válassz közülük egyet, hogy azt tegyem veled!«”

4 Erről lásd pl.: Simon T. L.: *Hozzatok szavakat magatokkal: Közelítések a zsolnárokhoz*, Lectio divina 6, Budapest, 2007, 49–67.

¹³Gád tehát elment Dávidhoz, és elmondta neki:

– Hét esztendeig tartó éhínségnek jöjjön-e, vagy három hónapig kelljen-e menekülnöd téged üldöző ellenségeid elől, vagy pedig három napig tartó pestis legyen-e országodban? Vedd hát fontolóra, és dönts, milyen választ vigyék annak, aki küldött!

¹⁴Erre Dávid ezt mondta Gádnak:

– Nagy bajban vagyok! Essünk inkább Yhwh kezébe, mert nagy az ő irgalma; és ne essem emberek kezébe!

¹⁵Yhwh tehát pestist küldött Izraelre reggeltől egy bizonyos ideig. Dántól Beersebáig hetvenezren haltak meg a népből. ¹⁶Az angyal pedig kinyújtotta kardját, hogy elpusztítsa Jeruzsálemet, de Yhwh megbánta a csapást, és így szólt a népet pusztító angyalhoz: „Elég! Vondd vissza a kezéd!” Yhwh angyala ekkor a jebuszita Arauna szérúje mellett volt. ¹⁷Dávid így szólt Yhwh-hoz, amikor meglátta a népet sújtó angyalt: „Íme, én vétkeztem, én cselekedtem gonoszul, de a nyáj mit tett? Forduljon kezéd ellenem és atyám háza ellen!”

¹⁸Gád még aznap elment Dávidhoz, és azt mondta neki:

– Menj és állíts oltárt Yhwh-nak a jebuszita Arauna szérújén!

¹⁹Dávid el is ment Gád utasítása szerint, ahogy az Úr parancsolta.

²⁰Amint Arauna kitekintett, s észrevette, hogy a király és szolgálói feléje tartanak,

kiment, földig hajtotta arcát a király előtt, ²¹és így szólt:

– Mi végett jön szolgáljához uram, a király?

Dávid így felelt:

– Hogy megvegyem a szérút tőled, s oltárt építsek Yhwh-nak, hogy megszűnjék a népet sújtó csapás.

²²Arauna ezt mondta Dávidnak:

– Fogadja el uram, a király, és áldozza fel, amit jónak lát! Itt vannak az ökrök egészen elégő áldozatnak, a cséplőszánok meg a jármok pedig tüzelőfának. ²³Mindezt, oh király, odaadja Arauna a királynak.

Majd ezt mondta Arauna a királynak:

– Yhwh, a te Istened, tetszéssel fogadja áldozatodat.

²⁴A király így felelt Araunának:

– Nem! Bizony, megadom neked az árát, mert nem áldozok Yhwh-nak, az én Istenemnek ingyen szerzett egészen elégő áldozatot.

Dávid tehát megvette a szérút meg az ökröket ötven sékel ezüstért.

²⁵Majd oltárt épített ott Dávid Yhwh-nak, s egészen elégő áldozatokat és békeáldozatokat mutatott be. Yhwh meghallgatta az országért mondott könyörgést, és megszűnt a csapás Izraelben.

A homályban hagyott múlt (v. 1) és az ismét lehetségessé, sőt ígéretessé váló jövő (v. 25) között kifejlő cselekmény tartalma könnyen összefoglalható. Izraelnek egy közelebről meg nem határozott vétké miatt Yhwh arra sarkallja Dávidot, hogy számlálja meg a népet. Joáb, bár először megpróbálja lebeszélni erről a királyt, végül is engedelmeskedik a parancsnak. A népszámlálást végzők útját meglehetősen részletesen taglalja az elbeszélő. Kezében a census eredményével Dávid váratlanul megbánja, amit tett, és bocsána-

tért könyörög. A király szavára Yhwh késelem nélkül válaszol. Rémisztő üzenettel küldi Gád prófétát Dávidhoz. A király három rettenetes büntetés közül választhat. Dávid választására Yhwh ismét azonnal felel. Kitör a pestis, és hetvenezer ember meghal. Yhwh azonban látván a pusztítást megbánja döntését, és megálljt parancsol a pusztító angyalnak. Erre Dávid másodszori bűnvallomása következik, amit Gád második színre lépése követ. A prófétai szó ezúttal nem pusztításra, hanem építésre vonatkozik. Dávid király késelem nélkül cselekszik. Arauna szerűjéhez siet, ahol majd az oltárnak állnia kell, és egy viszonylag részletesen bemutatott egyezkedés után megveszi a szerűt, megépíti az oltárt, és elvégzi az áldozati szertartást. Az epizód cselekményét egy rövid elbeszélői kommentár zárja.

Az epizód szerkezetének kitapintásához hasznosnak látszik rámutatni az ismétlésekre. A király kétszer tart bűnbánatot (vv. 10.17); Gád kétszer lép színre (vv. 13.18); Dávid szava kétszer bizonyul erősebbnek (vv. 4.24). Ezek figyelembevételével a következő szerkezet rajzolódik ki:

- A – a narrátor bevezetője (v.1)
- B – a király szava erősebbnek bizonyul (vv. 2–4)
- C – a parancs végrehajtása (vv. 5–9)
- D – Dávid bűnbánata és Gád színrelépése (vv. 10–14)
- E – kitör a csapás (vv. 15–16a)
- F – Yhwh megbánja végzését (v. 16b)
- E' – a csapás felfüggesztése (v. 16c)
- D' – Dávid bűnbánata és Gád színrelépése (vv. 17–18)
- C' – a parancs végrehajtása (v. 19)
- B' – a király szava erősebbnek bizonyul (vv. 20–25a)
- A' – a narrátor záradéka (v. 25b)

A szimmetria azonban nem teljes. Dávid bűnbánata mindkét esetben megelőzi Gád megjelenését. Így színrelépése Dávid bűnbánatára adott válaszként értelmezendő. A prófétától kapott másodszori rendelkezés végrehajtása azonban csak a v. 25-ben történik meg. Különös, hogy a prófeta második színre lépése során, bár nyilvánvaló, hogy Yhwh akaratát közvetíti, szavaiban nem tesz utalást Izrael Istenére. Ez annál is inkább feltűnő, mivel Dávid reakciója (v. 19) nemcsak a prófétai szóra, hanem Yhwh parancsára is utal. A király és Arauna párbeszédének centrumában viszont a végrehajtás mikéntje áll. Dialógusuk a király döntésével ér véget (v. 24). Az epizód ritmusát a parancsoknak, illetve végrehajtásuknak a váltakozása adja meg. Éppen ezért meglepő, hogy a cselekményt meghatározó fordulatot egy korábbi rendelkezés visszavonása jelöli ki (v. 16b).

Az epizód főszereplőjére tizenöt-tizenöt alkalommal utal a szöveg a „Dávid”, illetve „a király” megjelöléssel. A megnevezés megszólása azonban, mondhatnánk, következetes egyenlenséget mutat. A vv. 1–9 szakaszban csak az utóbbi található. Ezt használja nemcsak Joáb, hanem az elbeszélő is. A vv. 10–19 részben viszont csak az előbbit találjuk, míg a zárójelenetben (vv. 20–25) váltakozik a kettő. Arauna a „király” címet használja, az elbeszélő viszont a tulajdonnevet.

A tömör narrátori bevezetés nemcsak az epizód nyitányát adja meg, hanem a bonyodalom kezdetét is kijelöli. Már itt felbukkan a bűn és a büntetés kettőse. Minthogy korábbi eseményekre utal vissza, a tágabb szövegösszefüggés figyelembevétel nélkül kockázatos lenne értelmezése. Annyiban igazat kell adnunk Fokkelman-nak,⁵ hogy ez a bevezető úgy működik, mint egy kis dinamit rudacska, ám „Isten sátáni magatartása”-ról beszélni⁶ éppúgy anakronisztikusnak tűnik, mint annak állítása, hogy „a v. 1. azt implikálja, hogy Istennek gondja van arra, hogy Dávid halálos bűnt kövessen el ellene”. Vitathatatlan, a *Sámuel*-könyvek elbeszélései összetett, nyolcalt jellemként ábrázolják az izraeli királyság kialakulásának kulcsszereplőit, jelesül Saul és Dávidot. Nem szabad azonban felednünk, hogy ez a fejezet is azért került a bibliai szövegek közé, mert emlékezetes példát láttak benne azok, akik a szöveget hagyományozták.

Az epizód felütése, állapítja meg találóan Fokkelman⁷, a tudás különböző szintjeit különíti el. Az olvasó többet lát, mint Dávid. Mindazonáltal ez nem jelenti azt, hogy Dávid úgy állna itt előttünk, mint egy illúzió áldozata. Fokkelman szerint ugyanis az epizód azt teszi nyilvánvalóvá, hogy Dávidnak megadatik, hogy abba az illúzióba ringassa magát, hogy bűnbánata hatással van az események menetére, nevezetesen arra, hogy bűnbánatát látva Yhwh a tervzetnél előbb vet véget a pestisnek. Ez az interpretáció nemcsak a szöveg értelmét torzítja, hanem a szöveg által implikált olvasó elé is egy illúzió csapdáját állítja, hiszen ő is örököse azoknak a rítusoknak, amelyeket Dávid vezetett be Jeruzsálemben. Egy nem szűnő illúzió története pedig aligha lenne érdemes arra, hogy emlékezzenek rá.

A v. 1. narrátori bevezetője biztosítja, hogy a cselekmény valamennyi szála Yhwh kezdeményezése folytán vegye kezdetét. Izrael Istene azért lép közbe, mert Izrael vétkezett. Dávid lesz Yhwh haragjának eszköze. Nem tudjuk meg, mi Yhwh haragjának oka, de mivel világossá válik előttünk, hogy már döntött, megbünteti Izraelt, nem lehet kétséges az olvasó előtt, hogy egy büntetés története fog kibontakozni. A kérdés, hogyan. Miként válhat az Úr Felkentje, a király, a választott nép ostorává? A közelebről nem pontosított

5 J. P. Fokkelman: *Narrative Art and Poetry in the Books of Samuel*. III. *Throne and City* (*II Sam 2–8 and 21–24*), SSN 27, Assen 1990, 308.

6 Uo. 382.

7 Uo. 381.

esemény, amelyre itt utalás történik, csak fokozza az olvasói várakozást, növeli a feszültséget.

Amikor felmegy a függöny, a király Joábbal beszélget. Utasít és magyaráz. Joáb válasza szokatlan. Szavai új oldaláról mutatják ezt az eleddig a célja érdekében minden eszközt megragadó katonaként s ugyanakkor ravasz diplomataként megismert szereplőt. Körülményes udvariassággal megfogalmazott szavait ismét az elbeszélő kommentárja követi. A Dáviddal folytatott párbeszéd végeredményét a narrátor szavaiból tudjuk meg, anélkül, hogy megismerhetnénk a király érveit. Joábnak már egyszer sikerült, éppen az államérdekre hivatkozva meggyőznie a fiát, Absalomot gyászoló Dávidot (2Sám 19,6skk). Ezúttal érveinek vallásos tónusa van. Egykor szavai hatásosak voltak. Most hatástalanok.

A viszonylag hosszú, s fiktív elemeket sem nélkülöző geográfiai részleteket soroló intermezzo határozottan lassítja az elbeszélés menetét. Ebbe az andante tempóba csap be váratlanul Dávid első bűnbánatának a híre. Az eddigi történések ideje kilenc hónap és húsz nap. Ezzel szemben a fejezet hátralévő cselekménye huszonegy óra belül játszódik. Míg az epizód elején az maradt homályban, mi vitte Dávidot arra, hogy megszámlálja a népet, itt arról nem tudunk meg semmit, mi váltotta ki a király lelkiismeret-furdalását. Dávid Yhwh-hoz intézett szavaira közvetett úton érkezik felelet. Az Örökkévaló prófétáját küldi a királyhoz. Gád színre lépését egyaránt jellemzi az engedelmesség („Menj és mond meg” [...] „Elment [...] és elmondta”) és a kreativitás. Ez utóbbi abban mutatkozik meg, hogy Gád nemcsak a Yhwh által kinyilatkoztatott szavakat mondja el (v. 12), hanem jelentősen ki is bővíti őket (v. 13). Gád néhány vonással bemutatott alakját az teszi páratlanná, hogy ő az egyetlen a Szentírásból megismert próféták sorában, aki szavai szerint arra kapott küldetést, hogy megvigye a próféta szó címzettje válaszát Yhwh-nak. A reakció azonnali. Bár az elbeszélő idő csak töredéke (v. 15) a kiszabott három napnak, a pusztítás teljes. Erre utal egyrészt a geográfiai pontosítás – a hagyományosan Izrael egészére utaló, „Dántól Beersebaig” kifejezés –, másrészt a halottak számában (hetvenezer) rejlő szimbolikus felhang. A királyság határainak említése után az ország szívére vetül a tekintet (v. 16). De a történet kifejlése, az oltárépítés, azt sejteti, hogy Yhwh nem azért kíméli meg Jeruzsálemet, mert fontosnak tartja, hanem azért lesz fontos, mert Yhwh megkímélte.

Jóllehet az angyal és a próféta egyaránt mellékszereplők, mindkettő páratlan a maga nemében. Gádról említettük, ő az egyetlen próféta, aki arra kap küldetést, hogy választ vigyen Yhwh-nak. Az angyal viszont azért társtalan a Bibliában színre lépő „küldöttek” között, mert megjelenése során teljesen szótlán marad. Zavarba ejtő némaságát az teszi még inkább félelmetessé, hogy ő az egyetlen szereplő ebben az epizódban, akihez Yhwh közvetlenül beszél (v. 16). Míg Dávid első bűnbánatakor nem tudjuk meg, mi váltotta ki, a második esetében pontosan körvonalazódik az ok. De a pontosítás

arra is fényt vet, hogy a király érzékelése töredékes. Látja ugyan a pusztító⁸ angyalt, Yhwh szavát azonban nem hallja. Gád ismét a királyhoz kap küldetést, de csak Dávid engedelmes cselekvésének a leírása után értesülünk arról, hogy ami a próféta második színre lépését követően történt, Yhwh rendelkezései szerint ment végbe (v. 19).

A következő szakasz nagy részét Dávid és Arauna párbeszéde teszi ki. A jebuszita nemcsak nagylelkűnek mutatkozik, hanem mintha Gád szerepét is átvinné: Yhwh jóindulatáról biztosítja a királyt (v. 23). Az is feltűnő, hogy Dávid cselekvése is meghaladja a prófétai szó által közvetített utasítást. Nemcsak oltárt épít (v. 18), hanem áldozatot is bemutat. A befejező elbeszélői kommentár Janus-arcú. Először arról hallunk, hogy az áldozatok tetszésre találtak, majd pedig a csapás megszűntéről értesülünk. Ez utóbbit mégsem tekinthetjük az áldozatbemutatás következményének. A közvetlen okot ugyanis másutt jelöli ki az elbeszélő: „Yhwh meghallgatta az országért mondott könyörgést” (v. 25).

Bár mindvégig Jeruzsálemben marad, a cselekmény kifejlése során Dávid király hosszú utat tesz meg. Áldozat vagy tettes ebben az epizódban? Amint a róla szóló elbeszélésekben gyakran, itt sem egyszerű ennek tisztázása. Minthogy az epizód felütésében található információhiányt nem pótolja később sem semmiféle analépszisz, magyarázó visszautalás, a dilemma mindvégig függőben marad. Nem tudjuk meg, mi volt Izrael bűne, ami Yhwh haragját fellobbantotta. Úgy tűnik, Dávid nincs is tudatában annak, hogy ambíciója, a nép számbavétele, milyen veszélyes.

A v. 1. bevezető megjegyzése („Ismét felgerjedt Yhwh haragja Izrael ellen”) nélkül Dávid valóban nem lenne több, mint marionettfigura. Ez a részlet viszont a monarchia múltjához köti az epizódot. Többben a 2Sám 21,1–14 perikópával kötik össze. Ez az értelmezés azonban bajosan tartható, ugyanis ez utóbbi szakasz egyrészt nem beszél Yhwh haragjáról, másrészt ott az okokra rögtön fény derül (2Sám 21,1). Ha van kapcsolat a két szakasz között, akkor az nem a felütésükben, hanem a záradékukban található (21,14 illetve 24,25). Ahogy az előbbiben a befejező állapot nem vezethető le a csapás okának megszüntetéséből, úgy az utóbbiban a csapás csak függőben marad az áldozatbemutatás végéig. Nem azért, hogy Dávidot abban az „illúzióban ringassa, hogy kultikus tevékenysége vagy áldozata hatással van a pusztító csapásra”,⁹ hanem hogy nyilvánvalóvá tegye, a csapás megszűnte nem áll ok-okozati kapcsolatban az áldozatbe-

8 Az „angyal”, a „küldött” (*ml'k*) itt szereplő alakját nemcsak némasága teszi páratlanná, hanem az is, hogy a 2Sám 24 az egyetlen hely az Ószövetségben, ahol az angyal Izraelt pusztítja. A v. 16-ban található „pusztító” megjelölés egyértelműen a kivonulás történetére utal. De ott Izrael ellenségeit pusztította (Kiv 12,13.23), itt viszont a választott nép ellen fordul. Yhwh angyala másutt üzenetet közvetít: Ter 16,7–11; 22,11.15; Kiv 3,2; Szám 22; Bír 2,1.4; 5,23; 6,11–22; 13,3–21; 1Kir 19,7; 2Kir 1,3.15; Zak 1,11–12; 3,1.3.15. Azt is tanulságos felidézni, hogy a 2Sám 24 „szinoptikus” változatában az angyal beszél Gádhhoz (1Krón 21,18). Csak a Zsolnárok könyvében találunk példát arra, hogy a *ml'k* némán van jelen: 34,7; 35,5sk.

9 Így Fokkelman, i. m. 323.

mutatással, hanem egyedül Yhwh megszolgáltatlan kegyelmétől függ (v. 16).

Dietrich¹⁰ számos korábbi értelmezőhöz hasonlóan három hagyománynyaláb együttesét fedezi fel ebben a fejezetben: a népszámlálás (vv. *1–10), illetve Gád (vv. *11–14) történetét az a legenda egészítette volna ki, amely arról ad hírt, miként lett Arauna szérúje szent hely (vv. *15–25). Továbbá, úgy véli, hogy míg a 2Sám 21–23 szakaszban olyan történeteket olvasunk, amelyek Dávid mellett foglalnak állást, addig a 2Sám 24-ben a király negatív vonásokkal áll előttünk.

Schenker¹¹ éppen a burjánzó rekonstrukciós kísérletek nyomán arra a következtetésre jut, hogy a 24. fejezetben olvasható elbeszélés egységes egész. Akárcsak később Yarchin,¹² Schenker is a változásban, a főszereplő átalakulásában jelöli meg a fejezet vörös fonálát. Schenker szerint a 2Sám zárófejezetében annak lehetünk tanúi, hogy lesz Dávidból, a gátlástalan tirannusból együtt érző uralkodó. Olvasata szerint a király átalakulása párhuzamban áll azzal, ami Yhwh-ban lejátszódik, akinél a haragot a könyörület váltja fel. Mindkét esetben, mutat rá, az ártatlanok szenvedése indítja el ezt az átalakulást. Schenker hangsúlyozza, hogy a Yhwh magatartásában beállt változás megelőzi a királyban lezajlott átalakulást, így az áldozatbemutatás nem a csapás megszűntének az oka, az oltár pedig nem más, mint maradandó jele annak a pillanatnak, amikor az Örökkévaló szívében a fellobbant haragon felülkerekedett az irgalom.

Yarchin¹³ szerint két királyeszményt ütköztet ez a fejezet: a harcost és a pásztort. A fejezet elején Dávid mint harcos cselekszik. Tette Yhwh haragját váltja ki. Izrael veszélybe kerül. Amikor azonban pásztorként viselkedik, jelenléte szabadulást és jólétet jelent népe és országa számára. Bár Yarchin hangsúlyozza, hogy az általa használt terminológia magából a 2Sám záradékából való, az általa értelmezési kulcsnak tekintett harcos – pásztor dichotómia bajosan tartható, ugyanis az antik közel-kelet irodalmában bőségesen találunk példát arra, hogy a királyeszménynek a pásztor metaforával történő megrajzolása távolról sem zárja ki a katonai sikerek felvonultatását. Továbbá, azt is érdemes szem előtt tartani, hogy sem Izrael, sem Júda királyai nem használták titulájukban a „pásztor” címet. Amikor viszont Ezekiel próféta egy eljövendő messiási alak vonásainak megrajzolásakor pásztorról beszél (Ez 34), akkor gondosan ügyel arra, hogy a „király” titulus ne is említették.

10 W. Dietrich: *David, Saul und die Propheten. Das Verhältnis von Religion und Politik nach den prophetischen Überlieferungen von frühesten Königtum in Israel*, BWANT 122, Stuttgart, 1987, 42.

11 A. Schenker: *Der Mächtige im Schmelzofen des Mitleids. Eine Interpretation von 2 Sam 24*, OBO 42, Freiburg – Göttingen, 1982.

12 W. Yarchin: *The Warrior and the Shepherd. A Composition Analysis of 2 Samuel 21–24*, Unpublished Ph. D. dissertation, Claremont Graduate School, Claremont, CA, 1993.

13 Yarchin, i. m. 357.

De nemcsak a dichotómia bizonyul félrevezetőnek. Az is kérdéses, vajon tartható-e Schenker álláspontja, mely szerint Dávid zsarnokként cselekszik, amikor a népszámlálásra parancsot ad. A kérdés mindenekelőtt az, miféle cenzusról volt itt szó? A szakemberek többsége szerint katonai összeírásra kell gondolnunk (vö. v. 9). Minthogy a katonáskodás rendjét, legalábbis a fogság utáni papi rendelkezések tanúsága szerint, rituális tisztasági előírások szabályozták, az összeírtakért „váltságot” kellett volna fizetni (Kiv 30,12). Räsänen¹⁴ von Rad nyomán arra a következtetésre jut, hogy az összeírás a „szent háború” rendjét sértette, mivel a népszámlálással a király arról tett tanúságot, hogy az emberek és nem Yhwh erejében bízik.

Ezzel szemben többen úgy gondolják, a sorok között nem a háború, hanem a kényszermunka réme lapul: a népszámlálás azt a célt szolgálta, hogy az épülő jeruzsálemi templomhoz munkaerőt biztosítson.¹⁵ Ennek az érvelésnek az a gyenge pontja, hogy az összeírás eredményét közölve Joáb hangsúlyozza: „kardforgató férfiak”-ról volt szó (v. 9). Továbbá, ha a templomépítés állt volna a népszámlálás hátterében, akkor miért hallgat a *Sámuel*-elbeszélés arról a *Krónikák*ban határozottan jelenlevő hagyományról, miszerint az Arauna szérűjén épített oltár a salamoni templom oltára lett (1Krón 22,1 vö. 2Krón 3,1)?¹⁶ Minthogy a 2Sám 24 maszoréta szövege – szemben a Septuaginta (a továbbiakban: LXX) kiegészítéseivel¹⁷ és a népszámlálás 1Krón 21-ben olvasható változatával – kerül minden utalást a Templomra, arra kell következtetnünk, hogy a 2Sám 24 nem tekinthető a jeruzsálemi templom *Gründungslegendéjének*, alapítására vonatkozó legendának.

14 H. Räsänen: *The Idea of Divine Hardening. A Comparative Study of the Notion of Divine Hardening, Leading Astray and Inciting to Evil in the Bible and the Qur'an*, SESJ 25, Kuopio 1972, 49.

15 Ez az értelmezést képviseli legutóbb M. Cohen, „II Sam 24 ou l’histoire d’un décret royal avorté”, *ZAW* 113 (2001) 17–40.

16 G. Garbini („Davide nella storiografia dei libri storici [Sam-Re]”, in G. L. Prato [szerk.]: *Davide. Modelli biblici e prospettive messianiche*, *RStB* 7 [1995/1] 29sk [17–33]) szerint Dávid építette újjá a jeruzsálemi templomot. Az építés Salamonnak való tulajdonítása és a Templomnak Dávid személyétől való gondos leválasztása a perzsa korszak ideológiai erőviszonyait tükrözi. Minthogy a gyakorlati életben a dávididák dinasztiájának a helyreállítása nem kerülhetett szóba, a dávidi eszkatológiának ideológiai síkon is el kellett különülnie. Amikor kialakult az örök dávidi dinasztia eszméje, rögtön megszüntettek minden kapcsolatot Dávid és a Templom között (vö. P. Sacchi, „Il più antico storico di Israele: un’ipotesi di lavoro”, in *Accademia dei Lincei, Le origini di Israele. Roma, 10–11 Febbraio 1986*, Roma 1987, 65–86). A 2Krón 3,1 megjegyzése azért is figyelemre méltó, mert nemcsak Dávid oltárépítésével kapcsolja össze a salamoni templomot, hanem az Akédával (Ter 22) is. Az egész Ószövetségben ez utóbbi szöveg mellett csak a 2Krón 3,1 utal Mórija hegyére/földjére.

17 A LXX a v. 25-t így egészíti ki: „Salamon később hozzáépítette az oltárhoz, ugyanis először kicsi volt”. Elgondolkodtató, hogy a LXX sokszor kulcsszövegekben hajt végre módosítást: 2Sám 7,5.11; 24,25; 1Kir 8,16. A LXX azonban nem az alexandriai zsinagóga nézőpontját tükrözi, szövezi le Garbini (*Storia e ideologia nell’Israele antico*, Biblioteca di storia e storiografia dei tempi biblici 3, Brescia, 1986, 192.), hanem a jeruzsálemi papság ideológiáját.

A *Sámuel*-elbeszélés beszédes hallgatása a Templomról azt sugallja, hogy hangsúlyait másutt keressük. Schenker¹⁸ szerint királytükör (*Fürstenspiegel*) a 2Sám 24, amely azt tárja elénk, mekkora benső utat tesz meg Dávid, míg népével együtt érző uralkodóvá nem válik. Felmerül azonban a kérdés, vajon az epizód elején Dávid teljesen negatív szereplő? Vagy fogalmazzunk másként: kit büntet valójában a dögvész? Avagy: mi okozta tulajdonképpen a csapást? Vajon Dávid zabolátlan, mindent kontrollálni akaró hatalomvágya? Nem azt kellene mondanunk inkább, hogy már az epizód felütése következményként mutatja be a király magatartását?

Az Ószövetség számos népszámlálásról tud.¹⁹ Eltekintve a *Krónikák* utalásaitól, a maradék négy cenzus két különböző csoportba osztható. A *Számok könyvében* olvashatók isteni parancsra történnek (1,2; 26,2). A másik két szöveghely pedig a népszámláláskor fizetendő összeg szabályozására (Kiv 30,11–16), illetve a fizetés gyakorlatára (Kiv 38,25sk) vonatkozik, ami viszont arról vall, hogy a cenzus a szentély számára is törvényszabta ellátást biztosított. Ezekben az esetekben olyan katonai összeírásról van szó, amelynek során az összeírtakért váltságot kellett fizetni.

Kétségtelen, a 2Sám 24-ben katonai összeírásról van szó. Az elbeszélő vélhetőleg azért nem használja a *Számok könyvében* található igét, hogy hangsúlyozza, a cenzus nem isteni parancsra történt. Dávid tehát azért vétkezett, mert nem engedélyezett népszámlálást hajtott végre. De még ekkor is lehetősége nyílt volna, mondja Schenker,²⁰ hogy váltságot fizetve jóvátegye a hibát. Ezen a ponton Schenker javaslatával az a bökkenő, vajon miért nem utal a 2Sám 24 a váltságra? A hiányra Schenker szerint azt adja meg a magyarázatot, hogy a 2Sám 24 jelenlegi formájában korábbi, mint a *Kivonulás könyvének* a „papi szerző”-től (P) származó, váltságra vonatkozó szövegei. Ugyanakkor Schenker²¹ fenntartja azt a nézetét is, hogy a P rendelkezéseit már jóval az írásba foglalás előtt is megtartották. Következésképpen a kísértés, amibe Yhwh belevitte a királyt, egyúttal arra is esélyt adott volna, hogy a váltságdíj megfizetésével élet vegye a kísértésből adódó bűnnek, s következésképpen a büntetésnek is. Amennyiben viszont a 2Sám 24 nem a jeruzsálemi templom *Gründungslegendéje*, akkor nem volt semmi szükség arra, hogy az elbeszélés a váltságdíj megfizetésének okot adó magyarázatát adja.

Az éhínség, a kard és a pestis triásza – ami a lehetséges csapások és katasztrófák összességét jelöli – jól ismert sztereotípiája az Ószövetség irodalmában.²² Az „appendix” szövegei közül négy ezt a

18 Schenker, i. m. 28.

19 Kiv 30,11–16; 38 25sk; Szám 1; 26; 1Krón 7,40; 9,1; 11,11; 12,24; 23,3; 2Krón 2,17; 17,13b–19; 25,5; 26,11–13.

20 Schenker, i. m. 18.

21 Schenker, i. m. 65.

22 MTörv 28,15–46; Lev 26,14–39; 1Kir 8,33–37; Jer 14,12; 15,2; 21,7; 24,10; 27,8–13; 29,17–18; 32,34; 34,17; 38,2; 42,17–22; Ez 5,11–12; 5,17; 7,15; 12,16; 14,12–21; 28,23

sztereotip felsorolást narrativizálja, öltözteti elbeszélésbe.²³ Dávid a lehető legrövidebb büntetést választja. De amint erre Daube²⁴ rámutatott, a pestis, bármennyire is a népet sújtja, a királyt bünteti. A 2Sám 21–24 szövegei tehát mindenekelőtt azt kívánják egyértelművé tenni, hogy Dávid király valamennyi csapással szemben kiállta a próbát, valamennyi katasztrófából kivezette övét.

Nemcsak a múltat hagyja homályban az elbeszélő. Az epizód cselekménye több ponton rosszul fókuszált. Úgy tűnik például, mintha kétszer szűnne meg a dögvész. Először, amikor Yhwh megálljt parancsol az angyalnak (v. 16), másodszer pedig a narrátor záró kommentárjából értesülünk a csapás megszűntéről (v. 25). A kommentárok általában két különböző irányban keresik a megoldást. Többen úgy vélik, hogy az áldozatbemutatás vetett véget a pestisnek.²⁵ Mások viszont úgy gondolják, az jelentette a pestis végét, hogy Yhwh megbánta korábbi döntését.²⁶ Amennyiben az előbbi értelmezést fogadjuk el, akkor Yhwh „megbánása” veszít jelentőségéből, míg ha a másodikat tekintjük meghatározónak, akkor az oltárépítés és az áldozatbemutatás tűnhet úgy, hogy Dávid csupán egy illúzió áldozata. Ha viszont elfogadjuk Schenker értelmezését, mely szerint a vv. 18–25 szakasz tárgya nem más, mint a nyilvánosság előtt bemutatni, ami a v. 16 tanúsága szerint Yhwh szívében végbement; és ha tekintetbe vesszük, hogy a *slmym* – a békeáldozatok – említése szokatlan a szöveggörnyezetben,²⁷ továbbá, hogy hiányzik a *kpr* engesztelési terminus, nos, akkor elkerülhetetlen a következtetés: amennyiben az engesztelési szertartás állt volna az epizód centrumában, akkor, kétségtelen, pontosabb és specifikusabb terminológiával kellett volna a szerzőnek élnie. Úgy, ahogy például a *Krónikák könyve* teszi. Dietrich²⁸ nem tulajdonít engesztelési szerepet az áldozatbemutatásnak, hanem egyszerűen a Yhwh iránti hála kifejezésének tekinti. Csakhogy nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az elbeszélés szerint Dávid nem tudhatta, hogy a *ml'k* megállása valóban a dögvész végét jelentette.

Mielőtt Arauna alakja felé fordulnánk, hasznosnak látszik néhány szót ejteni arról a népcsoportról, amelynek tagjaként színre lép. Eltekintve azoktól a listáktól, amelyek az Ígéret földjén, Izrael letelepedése előtt lakó népeket sorolják fel, alig-alig találunk utalást a jebuszitákra.²⁹ A népneveket soroló listák első és második fele

23 C. Dieterlé – V. Monsarrat: „Famine, guerre et peste en 2 Samuel 21–24”, in *Lectio Difficilior Probabilior? Comme expérience de décloisonnement*, Fs F. Swyth-Florentin, DBAT.B 11, Heidelberg 1991, 219 [207–230].

24 D. Daube: „Communal Responsibility”, in uő.: *Studies in Biblical Law*, Cambridge 1947, 161sk [154–189].

25 J. Milgrom: *Leviticus*, AncB 3, New York 1991, 176; A. Rofé: „4QSam^a in the Light of Historico-literary Criticism. The Case of 2 Sam 24 and 1 Chron 21”, in *Biblische und judaistische Studien*, Fs P. Sacchi, JudUm 29, Frankfurt a. M. 1990, 109 [109–120].

26 Schenker, i. m. 8sk; Fokkelman, i. m. 310.

27 G. A. Anderson: „Sacrifice and Sacrificial Offerings (OT)” *ABD* V, 1992, 878 [870–886].

28 Dietrich, i. m. 48.

29 A jebuszitákra huszonkét szer történet utalás ezekben a rendszerint hat elemből álló listákban, és majdnem kivétel nélkül mindig a felsorolás végén.

között szembeszökő különbség mutatkozik.³⁰ Míg az elsőként említett népek – kánaániták, amoriták és hittiták – Biblián kívüli forrásokból is jól ismertek, addig a felsorolás második felében találhatóokról – perizziták, hiviták és jebusziták – rendkívül töredékes információt nyújtanak a Szentírásen kívüli szövegtanúk, sőt, maga a Biblia is nemcsak szűkszavú, hanem homályos is velük kapcsolatban.

Ami a jebuszitákat illeti, Ishida³¹ úgy véli, az izraelita társadalom Salamon korára teljesen integrálta őket. Következésképpen Dávid uralkodása alatt nem az integrációjuk vagy asszimilációjuk volt a kérdés, hanem Jebusz-Jeruzsálem³² meghódítása. Felmerül viszont a kérdés: amennyiben a jeruzsálemi őslakosság már Salamon uralkodása idején asszimilálódott, akkor miért okozott jelenlétük még Ezdrás idejében³³ is problémát (vö. Ezd 9,1)? De másként is feltehetjük a kérdést: vajon Ezdrás történeti valóságra utal-e, vagy egyszerűen retorikai toposz gyanánt – *argumentum a persona* – használja ezeket a népniveket?

Az Ezd 9,1skk szakasszal kapcsolatban meg kell állapítanunk: lehetséges, hogy az ott szereplő idegen asszonyok nem szükségképpen kánaániták, hittiták stb., hanem *olyanok, mint* a kánaániták, hittiták stb.³⁴ Sőt, amint arra többen rámutattak, a egyes házasságok által kiváltott krízis nem etnikai, hanem politikai természetű volt.³⁵ Ezdrás későn érkezett, és már kialakult társadalmi modelleket talált. Ezekkel a magatartásmintákkal és szokásokkal szemben Ezdrás szigorúbb rendelkezések híve volt. Smith-Christopher³⁶ szerint Ezdrás egyetlen kifogása ezekkel a egyes házasságokkal szemben azt volt, hogy ezek az „idegenek” egyszerűen olyan zsidók voltak, akik nem Babilonból jöttek vissza. Az idegen népnivek funkciója egyszerűen az ellenfelek befeketítése volt. A felsorolt népek tehát részét képezték annak az ideológiának, amelyet Barstad³⁷ találóan „az üres ország mítosz”-nak nevez.

30 T. Ishida: „The Structure and Historical Implication of the Lists of Pre-Israelite Nation”, *Bib* 60 (1979) 464sk [461–490].

31 I. m. 467.

32 Jeruzsálem és Jebusz azonosítása: Józs 15,63; 18,28; Bír 19,10; 2Sám 5,6; 1Krón 11,4. Az azonosítás nem történeti értékű, hanem merő fikció (vö. M. J. Miller, „Jebus and Jerusalem. A Case of Mistaken Identity”, *ZDPV* 90 [1974] 117, [115–127]).

33 Jelen összefüggés szempontjából mellékes, hogy a fogság utáni korban mikorra datáljuk Ezdrás tevékenységét.

34 T. C. Eskenazi – E. P. Judd: „Marriage to a Stranger in Ezra 9–10” in T. C. Eskenazi – K. H. Richards (szerk.): *Second Temple Studies, II., Temple Community in the Persian Period*, JSOTS 175, Sheffield 1994, 268 [266–285].

35 D. Smith-Christopher: „The Mixed Marriage Crisis in Ezra 9–10 and Nehemiah 13: A Study of the Sociology of Post-Exilic Judaeon Community”, in T. C. Eskenazi – K. H. Richards (szerk.): i. m. 256 sk., [243–265]; uő.: „Reassessing the Historical and Sociological Impact of the Babylonian Exile (597/587–539 BCE)”, in J. M. Scott (szerk.): *Exile. Old Testament, Jewish, and Christian Conceptions*, JSJS 56, Leiden – New York – Köln 1997, 35 [7–36].

36 Smith-Christopher: „The Mixed Marriage”, i. m. 257.

37 H. M. Barstad: *The Myth of the Empty Land: A Study in the History and Archaeology of Judah During the „Exilic” Period*, Oslo, 1996.

Van Seters³⁸ mutatott rá arra, hogy a Ter 23 – Ábrahám megveszi a makpélai barlangot Sára sírhelyéül a hettita Efróntól – szerkezete a perzsa-kor adásvételi dokumentumainak a nyelvezetét és felépítését követi. Az sem kétséges, mondja, hogy a P keze nyomát viseli magán. Úgy tűnik, hogy a 2Sám 24 „szinoptikus” változata, az 1Krón 21 érzékelt és tovább bővítette a Ter 23 fejezetéhez kapcsoló utalásrendszert. Egy ponton azonban a 2Sám 24 tovább megy, mint a *Krónikák*. A v. 23-ban papi szókészletet találunk Arauna ajkán.³⁹ Ahogy Melkizedek megáldja Ábrahámot (Ter 14), úgy biztosítja Arauna, aki feltehetőleg Jeruzsálem utolsó papkirálya volt, Dávidot az Örökkévaló jóindulatáról.

A 2Sám 21–24 centrumában olvasható költeményekben Dávid király alakja a korábbi elbeszélésekhez képest leegyszerűsödik. Ihletett szavai révén a *Zsoltárok könyvéhez* hasonlóan példás imádkozóként áll az olvasó előtt. A záradékban olvasható listák nem hagynak kétséget afelől, hogy Dávid győzedelmeskedett az idegenek, jelesül a filiszteusok fölött. Az appendixet keretező elbeszélések azonban árnyalni akarják az idegenekkel való kapcsolatot. A 2Sám 24 Dávid és Arauna kapcsolatának megrajzolásához segítségül hívja a patriarcha-történetek (Ter 14; 23) motívumkészletének bizonyos elemeit, hogy Dávid király alakjában a babiloni fogság után Ezdrás nevével fémjelezhető elzárkózó mentalitással szemben követendő példát és megőrzendő emléket állítson.

38 J. van Seters: *Abraham in History and Tradition*, New Haven, CT 1975, 100.

39 R. Rendtorff: *Studien zur Geschichte des Opfers im Alten Testament*, WMANT 24, Neukirchen-Vluyn, 1967, 256.